

УДК 811.111'27(075.8)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-45>

Євген ЛОГВІНОВ,

orcid.org/0000-0002-01372-4521

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного університету радіоелектроніки

(Харків, Україна) *evhen.logvinov@nure.ua*

КОМУНІКАТИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІНОЗЕМНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах здійснюється перехід вищої професійної освіти на нові освітні стандарти, у яких володіння іноземною мовою розглядається як одне із загальнокультурних компетенцій випускника закладу вищої освіти, зберігається обов'язковість включення іноземної мови до базового циклу дисциплін. У вимогах до результатів освоєння освітніх програм різних напрямків з кваліфікацією «Бакалавр» сформульовано необхідність володіння іноземною мовою у професійній діяльності та міжособистісної комунікації. Доведено, що система навчання орієнтована на підготовку фахівців у рамках засвоєння традиційного предметного змісту з курсу «Іноземна мова» та не повною мірою враховує сучасну затребуваність формування всіх іноземних компонентів комунікативної компетенції. На основі аналізу науково-педагогічних джерел встановлено, що для організації навчання з урахуванням перерахованих факторів, проектується лінгводидактична технологія комунікативного тренінгу, яка сприяє формуванню іноземної комунікативної компетенції та легко інтегрується у навчальний процес. Наголошено, що формування іноземної комунікативної компетенції у студентів у різнорівневій полікультурній навчальній групі проходять більш ефективно за умови проектування комунікативного тренінгу як інтегральної лінгводидактичної технології. Визначено, що інтегральний характер цієї технології є синтезом комунікативно-функціонального, соціокультурного, професійно-орієнтованого підходів до навчання; послідовним дотриманням єдності дидактичних, психологічних, методичних засад навчання; системним описом методичних компонентів технології тренінгу на діагностичній основі. Виокремлено комплексний характер проблемно-орієнтованих завдань, які спрямовані на формування іноземних навичок міжособистісної міжкультурної взаємодії у різних соціальних середовищах; визначаються взаємодією різновидів інтерактивного навчання, включаючи контекстне, проблемне, проектне, ігрове навчання та елементи кейс-аналізу. Схарактеризовано системне та послідовне виконання завдань тренінгу протягом навчального року, що забезпечує розвиток усіх складових іноземної комунікативної компетенції. Реалізація технології комунікативного тренінгу демонструє його ефективність для формування загальної ціннісної орієнтації студентів навчальної групи, підвищення їх мотивації до позитивного міжособистісного спілкування у полікультурному освітньому середовищі.

Ключові слова: комунікативний тренінг, професійна діяльність, міжособистісна комунікація, технологія тренінгу, іноземні навички, умови проектування.

Evgen LOGVINOV,

orcid.org/0000-0002-01372-4521

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages

Kharkiv National University of Radioelectronics

(Kharkiv, Ukraine) *evhen.logvinov@nure.ua*

COMMUNICATIVE TRAINING AS A TECHNOLOGY FORMING STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

In modern conditions higher professional education is transitioning to the new educational standards in which knowledge of a foreign language is considered as one of the general cultural competencies of a graduate of a higher education institution and the inclusion of a foreign language in the basic cycle of disciplines remains mandatory. The requirements for the results of mastering educational programs in the various fields with a bachelor's degree formulate the need for foreign language proficiency in professional activities and interpersonal communication. It is proved that the training system is focused on the training specialists within the framework of mastering the traditional subject content of the course «Foreign Language» and does not fully take into account the current demand for the formation of all foreign language components of communicative competence. Based on the analysis of scientific and pedagogical sources it is established that for the organization of training taking into account the listed factors, a language-didactic technology of communicative training is designed which contributes to the formation of foreign language communicative competence and is easily integrated into the educational process. It is emphasized that the formation of foreign language communicative competence among the students in a multi-level multicultural educational group takes place more effectively under the

condition of designing communicative training as an integral linguistic didactic technology. It is determined that the integral nature of this technology is a synthesis of communicative-functional, socio-cultural, professionally-oriented approaches to learning; consistent observance of didactic unity, psychological, methodical principles of learning; a systematic description of methodological components of training technology on a diagnostic basis. It is highlighted the complex nature of problem-oriented tasks aimed at the formation of foreign language skills of interpersonal intercultural interaction in various social environments; it is determined by the interaction of types of interactive learning, including contextual, problem-based, project-based, game-based learning, elements of case analysis. It is characterized systematic and consistent implementation of training tasks during the academic year which ensures the development of all components of foreign language communicative competence. The implementation of communication training technology demonstrates its effectiveness in forming the general value orientation of the students of the study group, increasing their motivation for positive interpersonal communication in a multicultural educational environment.

Key words: communication training, professional activity, interpersonal communication, training technology, foreign language skills, design conditions.

Постановка проблеми. В даний час у всіх сферах міжнародної взаємодії відбувається розвиток міжкультурного діалогу. У галузі освіти всі більше уваги приділяється розробці концепції полікультурного навчання. Ці два процеси зумовлюють необхідність володіння іноземними мовами для фахівця будь-якого профілю.

Актуальність дослідження визначається наступними факторами. У сучасних умовах здійснюється перехід вищої професійної освіти на нові освітні стандарти, у яких володіння іноземною мовою розглядається як одна із загальнокультурних компетенцій випускника закладу вищої освіти, зберігається обов'язковість включення іноземної мови до базового циклу дисциплін. У вимогах до результатів освоєння освітніх програм з різних напрямів за кваліфікацією «бакалавр» сформульовано необхідність володіння іноземною мовою у професійній діяльності та міжособистісної комунікації. Однак загальновідомо, що деякі немовні заклади вищої освіти не готові реалізувати вимоги Стандартів вищої освіти на високому якісному рівні. Відповідно, пошук інноваційних шляхів мовної підготовки майбутніх фахівців є одним із пріоритетних напрямків сучасних професійно-орієнтованих лінгводидактичних досліджень, у яких аналізуються лінгвопрофесійні, психолого-педагогічні, організаційні аспекти формування іншомовної комунікативної компетенції.

Аналіз досліджень. Проектуючи різні педагогічні технології, фахівці досліджують освітній потенціал тренінгів, можливості їх інтеграції до навчального процесу в ЗВО [М. В. Афанасьєв, Г. М. Бєвз, Ю. Ю. Лола, В. І. Нечипоренко, Н. Романова та інші]. Однак нині спостерігається ряд протиріч між: нормативно-адміністративними положеннями організації навчального процесу та інтенсивним розвитком інноваційних прийомів та методів, які на даному етапі ще не відображені а освітній програмі з іноземної мови; традицією поетапного формування навичок володіння мовою

та мовою спеціальності, з однією сторони, та потребує професійно-орієнтованого навчання іноземної мови, що підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови. а с другої – впровадженням в освітній процес потоку закордонних автентичних УМК та їх нездатністю забезпечити освоєння іноземної мови у контексті полілогу культур;

Мета статті. Крім того, система навчання, що склалася до цього часу у немовних закладах орієнтована на підготовку фахівців у рамках засвоєння традиційного предметного змісту курсу «Іноземна мова» та не повною мірою враховує сучасну затребуваність формування всіх іншомовних компонентів комунікативної компетенції, яка не бере до уваги потребу студентів у певному періоді адаптації до нових навчально-організаційних та соціально-культурних факторів навчальної діяльності, залишає поза увагою факт зростаючого числа навчальних груп, члени яких відрізняються за рівнем мовної підготовки.

Викладене вище визначає мету дослідження: «Комунікативний тренінг як технологія формування іншомовної комунікативної компетенції студентів».

Виклад основного матеріалу. При організації навчання важливо врахувати, що комунікативний підхід домінує в переважній більшості над сучасними навчально-методичними комплексами. При цьому, однак, організаційні параметри навчального процесу, характеристики цільової аудиторії, синтез затребуваних конкретних лінгводидактичних технологій (наприклад, проблемне навчання, контекстне навчання, тощо) можуть суттєво впливати на особливості змісту, форм та засобів комунікативно-орієнтованого навчання. Зміст соціокультурного підходу до навчання іноземної мови в даний час необхідно конкретизувати з урахуванням розвитку полікультурного освітнього середовища. Організація освітнього процесу вимагає також включення елементів раннього професійно орієнтованого навчання до програм освоєння іноземної мови для студентів за стар-

тових рівнів володіння А2–В1. У рамках компетентнісної парадигми розвивається синтез різних освітніх технологій. У сучасних дослідженнях наголошується, що освітні технології повинні проектуватися на принципах доцільності, взаємозумовленості викладання та виховання, цілісності та відтворюваності, конкретності цілей у змісті, методах, засобах навчання, адаптації процесу навчання до особистості студента та його пізнавальним здібностям, стимулювання творчої діяльності, варіативності форм навчання. Складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає. Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють необхідність їх класифікації. Найдосконалішою серед багатьох вважають класифікацію, за якою педагогічні технології згруповано за різноманітними системними та інструментально значущими ознаками. В сукупності, педагогічні технології виокремлено за типом організації та управління пізнавальною діяльністю:

– інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмій, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання);

– ігрові технології, які сприяють формуванню вмій розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів: комп'ютерні технології (реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «викладач – комп'ютер – студент» за допомогою інформаційних, тренінгових, розвивальних, контролюючих та інших навчальних програм);

– тренінгові технології (система діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у процесі навчання – тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач) (Даниленко; 2007; 274).

З урахуванням існуючих в освітньому процесі протиріч та проблем, особлива увага приділяється технології тренінгу в різних освітніх середовищах, формулюється гіпотеза про те, що ефективною технологією формування іншомовної комунікативної компетенції студентів у полікультурному середовищі сучасного ЗВО є комунікативний тренінг (Афанасьєв; 2010). Використання даної лінгводидактичної технології в навчальному процесі корелює з положеннями андрагогіки, акмеології,

етнодидактики, які активно використовують цю технологію.

Тренінг є різновид інтерактивного навчання, реалізує особистісно-діяльнісний підхід до навчання, відтворює ситуації соціальної взаємодії, передбачає активний вплив на студента (Бевз; 2004; 176). Розглядаючи комунікативний тренінг як інструмент формування іншомовної компетенції студента з метою розвитку та закріплення навичок вживання мовних одиниць, відносимо його відповідно до мовних, культурологічних та професійно-значимих різновидів норм іншомовної промови. Подібний тренінг повинен поєднувати інформаційні та діяльнісні аспекти, включаючи компоненти самопізнання (формулювання знань про рідну культуру), когніції (отримання даних про іншу культуру), атрибуції (пояснення подій з точки зору іншої культури), формування практичних навичок поведінки з урахуванням полікультурного співтовариства (поведінковий компонент), відтворення та аналіз ситуацій міжкультурної взаємодії (ситуативний компонент) (Нечипоренко; 2009).

Для розробки методичних компонентів комунікативного тренінгу необхідно проаналізувати умови формування іншомовної комунікативної компетенції студентів в освітньому середовищі сучасного університету. Реалізація тренінгової технології також має сприяти комунікативної адаптації до сфери іншомовного спілкування, соціалізації студентів у процесі навчання іноземної мови. Використання тренінгової технології у практиці навчання забезпечує можливість системного та послідовного порівняльного аналізу своєї та інших культур, створює умови для їх взаємодії в контексті полікультурного освітнього середовища (Лола; 2013).

Розглянемо комунікативний тренінг як лінгводидактичну технологію формування іншомовної комунікативної компетенції студентів при навчанні у полікультурному освітньому середовищі університету. Ця технологія тренінгу включає в себе формування іншомовної комунікативної компетенції студентів в різнорівневої полікультурної групи та відрізняється від інших широко відомих різновидів технології комунікативного тренінгу.

Проектування технології комунікативного тренінгу синтезує різні підходи до навчання. Методичну основу тренінгу становить опис підходів, принципів навчання, основ розробки навчальних матеріалів, комплекс завдань проблемного характеру, спрямованих на формування іншомовних навичок міжособистісної та міжкультурної вза-

ємодії (включаючи професійно-орієнтоване) у різних культурологічних, соціальних, особистісно-професійно релевантних ситуаціях (Шевчук; 2011). Методичну основу тренінгу складає комплекс культурологічно орієнтованих завдань (наприклад, «Stereotype or not» – порівняння стереотипів поведінки свого народу з англо-американськими стереотипами поведінки; «Famous computer scientists» – розповіді про відомих британських чи американських науковців), професійно-орієнтованих завдань (наприклад, «By 2029, computers will have emotional intelligence and be convincing as people» – обговорення англійських або американських фраз, пов'язаних з майбутньою спеціальністю, «Do you need a computer and why?» – постановка питання та отримання відповіді, а також завдань, спрямованих на формування іншомовних навичок міжособистісної та міжкультурної взаємодії у різних соціальних середовищах (наприклад, «Please, write me a bit about yourself»-написання особистих листів викладачеві; «Make rules» – складання правил навчальної діяльності та поведінки, обов'язкових для студентів групи та викладача.

Проектування завдань синтезує інтерактивні технології проблемного, проектного, контекстного, кейс-аналізу у співпраці. Навчальний мовний матеріал під час проектування завдань тренінгу корелює з освоєнням мовного матеріалу в базовому навчально-методичному комплексі та посібниках для аспектного навчання, рекомендованих як джерела освоєння дисципліни (Дубасенюк; 2004).

У навчанні, текстовий матеріал повинен скласти предметний план мовної діяльності студентів, основу взаємопов'язаних видів продуктивної іншомовної діяльності. У текстотеку потрібно включати фрагменти текстів загальнокультурної, публіцистичної, науково-популярної, професійної спрямованості, а також фрагменти сучасних творів. Відбір текстів здійснюється на основі критеріїв відповідності рівню мовних знань студентів, інформативної насиченості, освітньої (культурологічної, лінгвокраїнознавчої та професійної) цінності (Романова; 2013; 180). При проектуванні завдань тренінгу визначається перелік тих пізнавальних та мовознавчих дій студентів, які націлені на розвиток досвіду індивідуально-орієнтованої, творчої іншомовної діяльності у полікультурному соціумі. Системне та послідовне виконання завдань тренінгу протягом навчального року забезпечує розвиток лінгвістичної, соціолінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, соціальної, соціокультурної складової іншомовної комуніка-

тивної компетенції. Виконання багатьох завдань вимагає використання не тільки традиційних джерел інформації, а й сучасних інформаційних технологій, що сприяє розширенню особистого освітнього простору студента (Колот? 2009).

Крім виконання завдань, програма тренінгу передбачає проведення діагностичного, рубіжного (наприкінці 1 семестру) та підсумкового (наприкінці 2 семестру) тестування для отримання кількісних даних, необхідних для порівняння досягнень. Для діагностичного тестування пропонуємо використання тестів РЕТ та КЕТ. Реалізація комунікативного тренінгу як лінгводидактичної технології формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів підтвердила аксіологічний потенціал іноземної мови у формуванні системи спільних цінностей. Це положення підтверджується в ході визначення індексу згуртованості групи Сішора. Індекс групової згуртованості - один із найважливіших параметрів, який вказує на ступінь інтеграції групи, її згуртованість у єдине ціле. Індекс сприяє підвищенню ефективності навчання за рахунок зростання мотивації студентів до міжособистісної взаємодії у полікультурному освітньому середовищі.

Висновок. Представлено висновки, що підтверджують гіпотезу про те, що технологію формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів при навчанні у ЗВО необхідно проектувати з урахуванням об'єктивно необхідного періоду адаптацію до нових умов навчання. Реалізацію даної технології важливо розглядати, у тому числі і як інструмент комунікативної адаптації студентів до умов навчання у межах полікультурного соціального середовища, а також до сфери іншомовної культури.

Підтвержено, що формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів у різнорівневій полікультурній навчальній групі проходить більш ефективно за умови проектування комунікативного тренінгу як інтегральної лінгводидактичної технології. Інтегральний характер цієї технології визначається синтезом комунікативно-функціонального, соціокультурного, професійно-орієнтованого підходів до навчання; послідовним дотриманням єдності дидактичних, психологічних, методичних засад навчання; системним описом методичних компонентів технології тренінгу на діагностичній основі.

Комплексний характер проблемно-орієнтованих завдань спрямований на формування іншомовних навичок міжособистісної міжкультурної взаємодії у різних соціальних середовищах; визначається взаємодією різновидів інтерактивного

навчання, включаючи контекстне, проблемне, проектне, ігрове навчання, елементи кейс-аналізу. Системне та послідовне виконання завдань тренінгу протягом навчального року забезпечує розвиток усіх складових іншомовної комунікативної компетенції.

Специфіка даної лінгводидактичної технології щодо інших широко відомих різновидів комунікативного тренінгу визначається освітньою метою – формування іншомовної комунікативної компетенції як інструмент адаптації до полікультурного освітнього середовища сучасного ЗВО; складом цільової аудиторії – різнорівнева полікультурна навчальна група; інтегральним характером освітньої діяльності, в якій синтезуються різні технології та підходи до навчання; організаційними формами та тривалістю навчання – технологія тренінгу реалізується паралельно з освоєнням освітньої програми з іноземної мови.

Реалізація технології комунікативного тренінгу демонструє його ефективність для формування загальної ціннісної орієнтації студентів навчальної групи, підвищення їх мотивації до

позитивного міжособистісного спілкування у полікультурному освітньому середовищі. Комунікативні вміння потрібні, щоб долати драми спілкування: слухання, розуміння, самовираження, дії. Саме комунікативний потенціал майбутнього фахівця визначає якість спілкування, адже поряд із компетентністю в спілкуванні комунікативний потенціал містить комунікативні властивості особистості, зумовлені потребою у спілкуванні, відношенням до способу спілкування, а також комунікативні здібності, що характеризують здатність студента володіти ініціативою у спілкуванні, виявляти активність, емоційно відчувати стан партнерів спілкування, формулювати й реалізовувати власну програму спілкування.

Сутність методичних компонентів розробленої дидактичної технології корелює з проектно-технологічною спрямованістю, організаційною культурою сучасного суспільства, завданнями формування у студентів навичок іншомовної самостійної, проектної діяльності в умовах розвитку концепції плюралізму культур та мов у Європейському співтоваристві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев М. В., Гонtareва І. В., Тищенко Д. О. Тренінг формування компетенцій з економіки підприємства, Навч. посібник. Харків. *ІНЖЕК*, 2010. С. 318.
2. Бевз Г. М. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді: Київ. *Український ін-т соціальних досліджень*, 2004. Кн. 1. С. 176.
3. Даниленко Л. І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура. *Нові технології навчання*. наук.-метод. зб. 2007. № 40. С. 270–276.
4. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін. 2004. № 3. С. 3–14.
5. Лола Ю. Ю. Тренінгові технології в процесі підготовки фахівця туристичної індустрії. *Бизнес Информ*. 2013. № 4. С. 242–247
6. Нечипоренко В. І. Карусельний тренінг-контроль у навчальному процесі ЗВО. Тренінгові технології як засіб формування знанневих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр. зб. матеріалів наук.-метод. конф., 3–4 лютого 2009 року. 2 т. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». КНЕУ, 2009. Т. 1. С. 131–134.
7. Романова Н. Особливості тренінгового навчання майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія ІІ. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Збірка наукових праць. Випуск 17, ч. 3*. 2013. С. 177–185.
8. Тренінгові технології як засіб формування знанневих та практичних компетенцій. зб. матеріалів наук.-метод. конф., 3–4 лютого 2009 року. Т. 2 ред. кол. А. М. Колот. Київ : КНЕУ, 2009. 347 с.
9. Шевчук Г. Інноваційні технології у вищій школі. URL http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_3/Shevch.htm

REFERENCES

1. Afanasiev M. V. Hontareva I. V., Tyshchenko D. O. (2010) Treninh formuvannya kompetentsii z ekonomiky pidpriemstva [Training for developing competencies in business economics] navch. posibnyk. Kharkiv. INZhEK, p. 318. [in Ukrainian]
2. Bevez H. M. (2004) Tekhnolohiia provedennia treninhiv z formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi [Technology of training for the formation of a healthy way of living for young people] Kyiv. Ukrainskyi in-t sotsialnykh doslidzhen. Kn. 1. p. 176. [in Ukrainian]
3. Danylenko L. I. (2007) Pedahohichni innovatsii ta innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: sutnist i struktura. [Pedagogical innovations and innovative pedagogical technologies: essence and structure] Novi tekhnolohii navchannia. nauk.-metod. zb. Vol. 40. pp. 270–276. [in Ukrainian]

4. Dubaseniuk O. A. (2004). Innovatsiini navchalni tekhnolohii – osnova modernizatsii universytetskoi osvity.[Innovative educational technologies as the basis of modernization of university education]. Osvitni innovatsiini tekhnolohii u protsesi vykladannia navchalnykh dystsyplin. Vol. 3. pp. 3–14 [in Ukrainian]
5. Lola Yu. Yu. (2013). Treninhovi tekhnolohii v protsesi pidhotovky fakhivtsia turystychnoi industrii.[Training technologies in the process of training a tourist industry specialist] Byznes Ynform. Vol. 4. pp. 242–247 [in Ukrainian]
6. Nechyporenko V. I.(2009) Karuselnyi treninh-kontrol u navchalnomu protsesi ZVO [Carousel training control in the educational process of higher education institutions]. Treninhovi tekhnolohii yak zasib formuvannia znannievykh ta praktychnykh kompetentsii: dosvid fakultetiv i kafedr. zb. materialiv nauk.-metod. konf., 3–4 liutoho 2009 roku. 2 t. M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ “Kyiv. nats. ekon. un-t I Hetmana”. KNEU, Vol. 1. pp. 131–134 [in Ukrainian]
7. Romanova N.(2003) Osoblyvosti treninhovoho navchannia maibutnykh fakhivtsiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Peculiarities of training education of future specialists in a higher educational institution]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Zbirka naukovykh prats. Vol. 17, ch. 3. pp. 177–185. [in Ukrainian]
8. Treninhovi tekhnolohii yak zasib formuvannia znannievykh ta praktychnykh kompetentsii.[Training technologies as a means of forming cognitive and practical competencies]. zb. materialiv nauk.-metod. konf., 3–4 liutoho 2009 roku. Vol. 2 red. kol. A. M. Kolot. Kyiv : KNEU, 2009. p. 347. [in Ukrainian]
9. Shevchuk H. (2011) Innovatsiini tekhnolohii u vyshchii shkoli. [Innovative technologies in higher education] URL http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_3/Shevch.htm [in Ukrainian]